

II. TÜRİK İSLAM SİYASİ DÜŞÜNCEİ KONGRESİ KONGRESİ BİLDİRİLER KİTABI

26 - 28 Ekim 2017

Kütahya

ISBN: 978-605-66524-4-8

www.turkdusuncesi.com

Bu eser,

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin ev sahipliğinde ve Eğitimci Kamu Çalışanları Sendikası'nın katkılarıyla 26-28 Ekim 2017 tarihlerinde Kütahya'da düzenlenen II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi'nde sunulan bildirileri içermektedir.

Bu eserde bulunan bildirilerle ilgili tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Editörler:

Doç. Dr. Özgür Önder

Doç. Dr. Mehmet Akıncı

Dr. Öğretim Üyesi Murat Yaman

Arş. Gör. Gökçe Nur Şafak

İletişim:

www.turkdusuncesi.com

turkislamsiyasidusuncesi@gmail.com

Kütahya

Yayın Tarihi: Temmuz 2018

ISBN: 978-605-66524-4-8

Nurettin Topçu'nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme

Ferhat Ateş¹

Özet

Osmanlı Devleti'nde, gerileme dönemiyle birlikte başlayan ve gelinen noktada kısmen devam eden sorun; kültür ve medeniyet konusunda olduğu gibi birçok alanda yapılan çalışmaların modern batı düşüncesini "yegâne ve değişmez gerçeklik" olarak görme sorunudur. Bu dönemde, sömürgeci faaliyetlerin "entelektüel" ve "bilimsel" ayağı olarak oryantalizm, çoğu kez "yerli sakson köleler" aracılığıyla "halka rağmen halk için" şeklinde tezahür eden bir tabloya dönüşmüştür. Bu hazin tabloda, Türk İslam kültür ve medeniyetine yer vermemek için, neredeyse özel bir çaba sarf edildiğini belirtmek, aşırıya kaçmış bir yorum olmayacaktır. Bu anlamda, özellikle cumhuriyetten sonra Türk İslam düşünce alanında yapılacak çalışmaların bir tür sansürle engellendiği açıktır. Özde Osmanlı'nın genelde ise İslamiyet'in reddi mirası üzerine oturtulmaya çalışılan genç cumhuriyet, hata vermeden çalışacağı düşünülen ruhsuz bir makine olarak tasavvur edilmiştir. Şüphesiz ki; bu ruhsuzluk kaynağını Türk İslam kültür ve medeniyetine sırt çevirmekle yakından alakalıdır. Din, kültür, ahlak, medeniyet, siyaset ve toplum üzerinde böylesine puslu bir havanın hâkim olduğu yıllarda, Nurettin Topçu 'isyan' bayrağını çeken az sayıda düşünürden biri olmuştur. Onun isyanı, "kökü mazide olan atinin" sesidir.

Çalışmada, Nurettin Topçu'nun, Türk İslam siyasi düşüncesinde önemli bir yere sahip olan, kültür ve medeniyet tartışmalarına katkısı üzerinde durulacaktır. Düşüncenin- teori kurmanın, kültür ve medeniyet yapıcı fonksiyonunun altı çizilerek, çalışmada cevabı aranacak temel sorular şu şekilde belirlenmiştir: Nurettin Topçu eğitimci, düşünür, siyasetçi, felsefeci, popülist, hareket - aksiyon adamı gibi kavramların hangisiyle tanımlanabilir? Nurettin Topçu'yu çağdaşı düşünürlerden ayıran temel özellikler nelerdir? Gelinen noktada, Topçu'nun "Hareket ediyorum, düşünüyorum, birliği seviyorum, o halde varım" düsturunun, Türkiye'de kültür ve medeniyet üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?

Anahtar Kavramlar: Nurettin Topçu, Kültür, Medeniyet.

¹ Öğretim Görevlisi, Aksaray Üniversitesi, Şereflikoçhisar B.C. MYO, ferhatates@aksaray.edu.tr

Giriş

“Hareket ediyorum, düşünüyorum, birliği seviyorum, o halde varım”

Nurettin Topçu

Eski Türk destanlarından gelen güçlü bir sözlü edebiyat kültürünün yanı sıra, Orhun Abideleri, Uygur Metinleri² ve Karahanlı Metinleri (Kutadgu Bilig³, Divanü Lügati't-Türk, Atabetü'l-Hakayık, Divan-ı Hikmet) Türklerin ilk dönem başlıca eserleri olarak gösterilmektedir. Özellikle İslamiyet'e geçişle birlikte nitelik ve nicelik anlamında benzer eserlerde bir artıştan bahsedilebilir. “İslam medeniyet yaratır” diyerek, İslamiyet'e geçiş dönemi hakkında uzunca izahatta bulunan Özel'in deyişiyle bu dönem, tam anlamıyla bir “Türk Rönesansı”dır (Özel, 2012:94).

Bugün sosyal bilimler alanında medeniyet, kültür, modernizm, modernleşme, batılılaşma, laiklik, ulus devlet, milliyetçilik, demokrasi, parlamentarizm, seçimler, hoşgörü, eşitlik, adalet, hürriyet, muasır medeniyetler seviyesine yükselme kaygısı, küreselleşme, postmodernizm... gibi, üzerinde çokça tartışılan uzun ve karmaşık bir liste var. Bu listedeki konular, Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminden iki binli yılların Türkiye'sine kadar birçok Türk münevverlerinin çalışma alanını oluşturmuş, çokça tartışılmıştır. Gelenek noktada, Türk İslam düşünce dünyasında, kaynak ve düşünür anlamında, gün yüzüne çıkarılmayı ve etraflıca anlaşılmasını bekleyen kayda değer bir birikimin söz konusu olduğu açıktır. Açık olan bir diğer husus da Tanzimat Dönemi'nden başlayan “çehrenin Batı'ya; sırtın ise Doğu'ya dönülmesi” sebebiyle, Türk İslam eserlerine ve düşünürlerine karşı bir mesafenin koyulması gerçeğidir. Osmanlı Devleti'nde, gerileme döneminde başlayan ve gelenek noktada kısmen devam eden sorun; kültür ve medeniyet konusunda olduğu gibi birçok alanda yapılan çalışmaların modern batı düşüncesini “yegâne ve değişmez gerçeklik” olarak görme sorunudur. Bu dönemde, sömürgeci faaliyetlerin “entelektüel” ve “bilimsel” ayağı olarak

² Köktürk Devleti yıkıldıktan sonra, yeni bir din arayışıyla Budizm'i benimseyen Uygurlar, Türk tarih sahnesine çıkmıştır. Uygurlar, Uygur, Mani ve Brahmi yazılarıyla taş ve kâğıt üzerine yazılmış çeşitli metinlerle kütük basması eserler bırakmışlardır. Doğu Türkistan'daki kazılarda ortaya çıkarılan yüzlerce sandık eserin çoğu, dini nitelikli olmakla beraber aralarında tıp, falcılık, astronomi ve şiirle ilgili olanlar da vardır. En önemlileri: Altun Yaruk (Altın ışık anlamına gelir. Çince'den çeviridir. Budizmin kutsal kitabıdır), Sekiz Yükme (Sekiz yığın anlamındadır. Dini nitelikli bu eser de Çince'den çeviridir), Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikayesi (İyi düşünceli şehzade ile kötü düşünceli şehzade arasında geçen mücadeleyi anlatır), Irk Bitig (Esasen bir fâl kitabıdır. Uygur Döneminde ait bir eser olmasına karşın eserde Göktürk alfabesi kullanılmıştır). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız Zeki Velidi Toğan, “Umumi Türk Tarihine Giriş”.

³ Nurettin Topçu'nun “hareket” sahibi ahlak insanı, Kutadgu Bilig'deki ideal insan profiliyle benzerlik göstermekle birlikte, Topçu'nun çalışmalarında, Yusuf Has Hacib'e herhangi bir referansa rastlanmamıştır. Aynı şekilde, her fırsatta akıl ve gönül birlikteliğini vurgulayan Yusuf Has Hacib'e benzer bir şekilde sezgi ve düşüncenin önemine işaret eden Topçu, “Anadoluculuk” fikri ekseninden uzaklaşmamak adına olsa gerek Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't-Türk, Atabetü'l-Hakayık ve Divan-ı Hikmet gibi eserlerden söz etmemeyi tercih etmiştir. Ancak Türk İslam siyasi düşüncesinin köklerini bu eserlerde aramak gerekmektedir. Bu konuda özgün bir makale için bakınız. Mehmet Akıncı, “Türk Siyasal Düşüncesinin İnşasında Kutadgu Bilig'in Yeri: Kutadgu Bilig'de İktidar, Siyaset ve Toplum”.

oryantalizmin, bizzat “yerli sakson köleler”⁴ eliyle self oryantalizme dönüştüğü bir tablo ortaya çıkmaktadır (Meriç, 2011: 189). Bu tabloda Türk İslam kültür ve medeniyetine yer vermemek için, neredeyse özel bir çaba sarf edildiğini belirtmek, aşırıya kaçmış bir yorum olmayacaktır. Bu anlamda, özellikle Cumhuriyetten sonra Türk İslam düşünce alanında yapılacak çalışmaların bir tür sansürle engellendiği açıktır. Ancak bütün bu engellemeler, uzun vadede, toplumsal gerçekliğin karşısında önemsiz birer teferruat olarak kalmıştır, kalacaktır. Zira bütün sansür ve oto-sansürlere rağmen toplumun gerçeğini anlatabilme erdemine sahip entelektüeller her dönem var olmuştur. Bu minvalde gerek sağ gerekse sol siyasetten önemli kalemler, muasır medeniyetler seviyesine yükselmek için türlü “çözümler” bulmaya gayret ederken, Nurettin Topçu farklı hatta muasırı olduklarına tezat teşkil eden düşünceleriyle Türk’ün, Müslüman’ın ahlakının sesi ve isyanı olarak ortaya çıkmaktadır. Bugün, on milyonlarca insanın nefes almakta dahi güçlük çektiği anakentlerde, teknolojiyle donatılmış modern hayatın içinde, makinalarla kuşatılmış kendini arayan mutsuz bir çoğunluğun ıstırabının sesini yıllar önce duymuş bir entelektüel olarak Nurettin Topçu, üzerinde çokça konuşulacak, tartışılacak nadide bir isimdir.

“Dünyamız yeni kültürlerin yaratacağı ruh içinde gelişerek insanlığı tabiatın bağrına basacak ve insanı makinenin esaretinden kurtarıp, kendi kendisinin ve ruhu kâinatın hâkimi yapıcı yeni bir medeniyetin doğuşunu bekliyor. Bu medeniyet Anadolu’dan yani güneşin doğduğu yerden doğmazsa dünyamız kararacaktır. Çünkü her taraf sislerle örtülüdür. Bize düşen Anadolu çocuğunu içine yuvarlandığı Batı hayranlığından kurtarıp yeni doğan güneşe teslim etmektir”(Topçu, 2010:12). Bu cümleler Topçu’nun kaleminden dökülmüş, “acıyı” ruhunun derinliklerinden hisseden bir serzenişe tekabül eder. Ancak asla bir yılgınlık veya Ögün’ün, Ortaylı’dan referansla, siyasal konjonktürün⁵ de etkisiyle, iddia ettiği gibi bir tür popülizmin dışavurumu değildir (Ögün, 1992:189). Aksine Nurettin Topçu’nun derin bir felsefi birikimin sonucunda ortaya konulmuş,

⁴ Geçmişte, Avrupa’da yaşayan Sakson köleleri, boyunlarına takılan bir tasma taşımak zorundaydılar. Bu tasma efendilerinin isimleri yazılıdır. Kölelerin kaybolması veya başka bir durum söz konusu olursa bu tasmalardaki sahiplerin isimlerine bakılır ve köleler, sahiplerinin saygınlıklarına göre muamele görürlerdi. Cemil Meriç Bu Ülke’de, Batı hayranı, dolayısıyla Batı orijinli izm’lere körü körüne bağlanmış ‘aydınlarımızı’, sakson kölelerine benzeterak eleştirmiştir. Ona göre, “izm’ler insan idrakine giydirilen deli gömlekleridir.”... Ayrıntılı bilgi için bakınız. Cemil Meriç, Bu Ülke, İletişim Yayınları, 37. Baskı, İstanbul, 2011, s. 189.

⁵ 12 Eylül’ün yarattığı ekonomi ve siyaset anlayışı, insan hak ve özgürlükleriyle ilgili her söylemi “bölücülük”; din, gelenek, muhafazakârlık, millilik değerleriyle ilgili her türlü talebi “irticai faaliyet”, “faşizm”; soysal ve ekonomik haklarla ilgili talepleri ise “komünizm” olarak sığ ve peşin bir yargıyla damgalamıştır. Şüphesiz bu kolaycılığa kaçışın arka planında askeri darbenin yarattığı puslu havanın olduğunu hatırlamak gerekmektedir. İşte böylesi bir dönemde Anadolu insanının yaşamını, geleneğini, dinini, yerliliği ve milliliği hatırlatmış-hatırlatacak olan her şeyi ve herkesi “popülizm veya popülist”, “faşizm veya faşist” olarak göstermek; akademik derinliği, oportünizmin sığ sularında yitirmeye tekabül eder. Bu duruma örnek olarak gösterilebilecek S. S. Ögün, 1990’lı yıllarda hazırladığı doktora tezinde, Nurettin Topçu için söylediklerine bakıldığında; “faşist ideolojiyi göklere çıkararak...”, “teknoloji karşıtı tutucu çevreden bir haykırış...” benzeri eleştirilerde bulunmuştur. Son olarak, Peter Wiles’ten ödünç aldığı “popülizm” kavramından hareketle “Nurettin Topçu da Ziya Gökalp benzeri popülist bir düşünürdür” diyerek tezini sonuçlandırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Süleyman Seyfi Ögün, “Türkiye’de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu”.

kendi içinde tutarlı pratikler bütününden oluşan, teknolojiپرستلیğın ve salt maddi çıkarların bilinci kirletmesine karşı durarak ahlak temelli bir yol haritası sunduğu söylenebilir.

1. Nurettin Topçu'nun Hayatı, Mücadelesi ve Eserleri

Baba tarafından Erzurumlu Topçuzadeler ailesine mensup olan Nurettin Topçu, 7 Kasım 1909 tarihinde İstanbul'da doğmuş, 10 Temmuz 1975 tarihinde ise yine İstanbul'da, arkasında derin bir felsefi-pratik yol ve onlarca kıymetli eser bırakarak hayata veda etmiştir (Dural, 2005:125). Topçu'nun dedesi Osman Efendi, Çarlık Rusyası'nın Erzurum'u işgal girişimi sırasında, Osmanlı ordusunda topçuluk vazifesini ifa ettiğinden, aile "Topçuzadeler" olarak tanınmaktadır. Ailenin tek çocuğu olan ve küçük yaşta yetim kalan baba Topçuzade Ahmet Efendi, "alaftarlık"⁶ yaparak ailesini geçindirmeye çalışmaktadır. Ahmet Efendi zamanla, Doğu Anadolu Bölgesi'nden aldığı hayvanları İstanbul'da satarak celeplik mesleğini icra etmeye başlamıştır. Bu dönemde Tahtakale'de Erzurum Hanı'nı satın alarak İstanbul'a taşınmaya karar verir (Kara, 2009:13). Aile İstanbul'a taşındıktan bir süre sonra eşi vefat eder. Bu eşinden olan iki oğlu daha sonra Balkan Harbi'nde şehit düşeceklerdir. Ahmet Efendi, ilk eşinin ölümünden sonra, gene ilk eşi gibi Eğinli⁷ olan Kasap Hasan Ağa'nın kızı Fatma hanımla evlenir. İlk eşinden Hatice isminde bir kızı olan Fatma Hanım, Ahmet Efendi ile evlendikten sonra Nurettin ve Hayrettin adında iki çocuk daha dünyaya getirecektir (Dural, 2005:13).

Nurettin Topçu, altı yaşında Bezmialem Valide Sultan Mektebi'ne başlar. Bu okulu bitirdikten sonra Büyük Reşit Paşa Numune Mektebine yazılır ve bu mektebi 1922 yılında, birincilikle bitirir. Daha sonra Vefa İdadisi'ne devam eder. Buradaki sınıfını da birincilikle geçen Topçu bu dönemde felsefeye özel bir ilgi duymaya başlar. İdadi (Lise) tahsilini İstanbul Lisesi'nde yaparak 1927-1928 ders yılında mezun olur. Bundan sonraki eğitim hayatına Avrupa'da devam etmek için yapılan sınavlara girerek bu sınavları kazanır. Genç cumhuriyetin yegâne istikameti olan Fransa bu dönemde en gözde eğitim ülkesidir. Fransa'ya esasen lisans eğitimi için giden Nurettin Topçu, 1934 yılında Sorbon Üniversitesi, Felsefe alanında doktora derecesiyle yurda dönmeyi başarmış ilk Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Görece kısa bir zaman dilimi içinde üstün başarı ile doktora derecesini alan Topçu'nun Avrupa'daki hayatı ev, okul, kütüphane ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı konferanslar arasında geçmiştir (Kara, 2009:13-21).

⁶ Alaf ve Alaftarlık kelimeleri özellikle Doğu Anadolu Bölgesinde sıklıkla kullanılan kelimeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Alaf kelime anlamı itibariyle "yaz aylarında stoklanan hayvanların kışlık yiyeceği, saman, ot..." anlamında kullanılmaktadır. Alaftarlık ise daha çok il ve ilçe merkezlerinde tahıl alım satımı yapan kimseler için kullanılmaktadır.

⁷ Evliya Çelebi'nin "meyvelerle dolu bağ bahçe bir kasaba" olarak tasvir ettiği Eğin, Erzincan iline bağlı bir ilçedir. Cumhuriyet döneminde, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün adının ilçeye verilmesiyle birlikte 21 Ekim 1922 tarihinde "Eğin" adı "Kemaliye" olarak değiştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız, Zeki Arıkan, Eğin Kasabasının Tarihsel Gelişimi, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1268/14597.pdf>, (Erişim Tarihi: 10.08.2017)

Nurettin Topçu, Fransa’da, tasavvuf tarihçisi ve Hallac-ı Mansur⁸ üzerine çalışmalarıyla bilinen Louis Massignon ile tanışır. Massignon etkisiyle İslam tasavvufu ile özellikle de vahdet-i vücud felsefesiyle daha yakından tanışma fırsatı bulmuştur. Dolayısıyla bu dönemde yazdığı doktora tezinde ve daha sonra pekişecek olan Ahlak Felsefesinde, Hallac-ı Mansur, Yunus Emre ve Mevlana felsefesinin (Topçu, 2008) izlerine rastlamak mümkündür.

Nurettin Topçu, 1934 yılında Türkiye’ye döndükten sonra, Galatasaray Lisesi’nde Felsefe Öğretmeni olarak göreve başlar. 1935 yılında, TBMM’nin ilk döneminde, İkinci Grup’un lideri Hüseyin Avni Ulaş’ın üvey kızı Fethiye Hanımla olan evliliği iki yıl sürmüştür. Nurettin Topçu Galatasaray Lisesi, Robert Lisesi, Vefa Lisesi, İzmir Atatürk Lisesi, Haydarpaşa Lisesi ve İstanbul Erkek Lisesi gibi saygın eğitim kurumlarında görevini icra ederek 1974 yılında emekliye ayrılmıştır. 10 Temmuz 1975 tarihinde ise dünya hayatı son bulmuştur. (Şenol, 2010:162).

Nurettin Topçu’nun aktif yazı hayatı, İzmir’e sürgün mahiyetindeki tayiniyle başlamıştır. Burada, Şubat 1939 yılında, “Hareket Dergisi”ni⁹ yayımlamaya başlamıştır. Avrupa’da bulunduğu yıllarda, eğitim hayatı süresince, Batı toplumunun egemen düşüncesini ve yaşam tarzını, ahlaki perspektifle eleştiriye tabi tutan Hristiyan mistik düşünürlerin oluşturduğu bir entelektüel çevrenin etkisi, Topçu felsefesinin nirengi noktasını oluşturduğu söylenebilir (Öğün, 1992:49-50). Batıda, pozitivist felsefenin ve modern kapitalist sistemin karşısında yer alan derin bir entelektüel birikimle muhatap olan Topçu, Türkiye’de benzer bir durumla karşılaşmayınca kolları sıvamış, Hareket’e geçmiştir. Dil, söylem ve tarz olarak farklı olsa da benzer bir “aksiyon” vurgusuna Necip Fazıl’ın yazılarında da rastlamak mümkündür. Esasen Necip Fazıl’ın “aksiyon” vurgusu; Topçu’dan emanet alınan “hareket” olgusunun, felsefi ve entelektüel çemberin dışına taşacak bir coşkuyla, direkt olarak halka sunulmuş ve halktan da ciddi bir karşılık görmüş halidir.

⁸ Hallac-ı Mansûr veya Mansûr el-Hallâc, 858 yılında İran, Güney Horasan, Tur köyünde doğmuş, 922 yılında Bağdat’ta, Abbasi Halifesi Muktedir-Billah’ın emriyle idama mahkûm edilmiştir. Dini gerekçeler (En’el-Hakk sözü) gösterilerek çeşitli işkencelerden geçirildikten sonra öldürülen Hallac-ı Mansur’un esasen Abbasiler ve Karmatiler arasındaki siyasi sebeplerden dolayı öldürüldüğüne dair tezler de öne sürülmüştür. Hallac’ın İslam dünyasına bıraktığı dini (Tasavvuf), ahlaki ve felsefi miras sonraki yıllarda birçok düşünürün ilgisini çekmiş, Hallac üzerine ciltlerce eser yazılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Louis Massignon, Hallâcı Mansur’un Çilesi: İslam’ın Mistik Çilesi, (Çeviren: İsmet Birkan), Ardıç Yayınları, 2006.

⁹ Nurettin Topçu, Fransa’da tanıştığı ve kişisel düzeyde dostluk kurduğu Maurice Blondel’in (1861-1949) “Eylem Felsefesi” orijinal fikirlerinden büyük oranda etkilenmiştir. Öyleki, Blondel etkisi “Hareket” ismini belirleyen temel faktör olmuştur. Türk siyasi hayatında önemli bir yere sahip olan Hareket Dergisi, 1939 yılında yayın hayatına başlamış, aralıklarla olsa da, 1981 yılına kadar sürmüş ve toplamda 186 sayı çıkarmıştır. Nurettin Topçu’nun kurduğu ve yazılarıyla bizzat katkıda bulunduğu Hareket Dergisi’nde Cemil Meriç, Süleyman Uludağ, Hilmi Ziya Ülken, Tarık Buğra, Mehmet Kaplan, Mustafa Kara, Ezel Erverdi ve Hüseyin Hatemi gibi isimlerin yazıları yayımlanmıştır. “Hareket Dergisi” veya sonraki ismiyle “Fikir ve Sanatta Hareket” üzerine yazılan ve yazılacak olan çokça şey vardır. Ancak bu çalışma özelinde, Türk İslam Siyasi Düşüncesinin kültür ve medeniyet alanında belirleyici bir rol üstlenmesine olan katkısının altını çizmek gerekmektedir.

İzmir ve Denizli sürgünlerinin¹⁰ ardında İstanbul'a dönen Nurettin Topçu, burada bir dizi kayda değer okulda felsefe öğretmeni olarak mesleğini icra ederken akademi ve siyaset dünyasıyla da ilgilenmeyi ihmal etmemiştir. Fransa'da Sorbon Üniversitesi'nde doktora derecesini alan Topçu, Henri Bergson¹¹ üzerine hazırladığı tez ile doçentlik unvanını almaya hak kazanmıştır. Hilmi Ziya Ülken'in desteğiyle, kısa bir süre eylemsiz doçent olarak İstanbul Üniversitesi'nde ders vermiştir (Dural, 2005:131).

Nurettin Topçu, 1950'li yıllarda aktif siyasetle daha önce olmadığı kadar ilgilenmeye başlamıştır. Türk Muhafazakârlığına yön veren çoğu düşünür gibi siyasi faaliyetlerine çeşitli dernekler aracılığıyla başlamış, oradan siyasi partilerle safhasına geçmiştir. Türk Kültür Ocağı, Türk Milliyetçiler Cemiyeti, Milliyetçiler Derneği, Türkiye Milliyetçiler Derneği, Aydınlar Ocağı ve son olarak Milliyetçi Toplumcu Anadoluçular Derneği Topçu'nun üye olduğu dernekler arasında sayılmaktadır (Şenol, 2010:166).

Demokrat Parti iktidarı döneminde birçok milliyetçi dernek "Türk Milliyetçiler Derneği" çatısında bir araya gelmiştir. DP iktidarının ilk yılları Türk İslam siyasi düşüncesinin, cumhuriyetten o güne kadar, belki de ilk kez görünür olmasına uygun bir zemin yaratmıştır. DP'li Sadettin Bilgiç'in başkanlığını yaptığı bu dernekte Nurettin Topçu, düşünceleri ve duruşuyla etkin bir konum sağlamıştır. Ne var ki 1952 yılında Gazeteci Ahmet Emin Yalman'a yapılan suikast girişimi¹² münasebetiyle zan altında kalan dernek kapatılmıştır. Bunun üzerine Nurettin Topçu, kapatılan derneği savunmak amacıyla bir protesto metni hazırlayarak yayımlamış ve milliyetçi çevreler üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. 1954 yılında açılan Milliyetçiler Derneği'nde ise bir entelektüel lider olarak görülecektir (Öğün, 1992:51), (Dural, 2005:132).

¹⁰ Nurettin Topçu, İzmir'de Hareket Dergisi'nde yayınladığı "Çalgıcılar Yine Toplandı" isimli hikâyesi, cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan radikal politikaları ve putlaştırılan bir lideri anlatır. Esasen üç sayfalık kısa bir yazı olan hikâyenin kahramanı sarhoş bir devlet adamıdır. Etrafındaki dalkavuklar tarafından Allah ile karşılaştırılan bu devlet adamının her hareketi ve sözü alkışlanarak kutsal addedilir... Hikâye, Mustafa Kemal Atatürk'e hakaret olarak algılanarak resmi çevrelerin tepkisini çekecektir. Bu durum, bir dizi soruşturma ve Denizli sürgünü ile sonuçlanacaktır. Topçu'nun sonraki yazıları ve eleştirileri ise daha felsefi ve görece daha az keskin olacaktır.

¹¹ Henri Bergson, 1859 ve 1941 yılları arasında Avrupa'da yaşamıştır. Tamamen materyalist bakış açısının egemen olduğu bir dönemde "bilime sığınmak, ümit ve cesaretini kaybeden yorgun kafaların işidir" eleştirisini yaparak işe koyulmuş ve akıl yerine sezgi'yi ön plana çıkartmıştır. Ona göre, hakikate akıl ile değil, sezgi yoluyla ulaşılabilir. Hissiyat, sezgi, mistisizm hakikate yani Allah'ın varlığına götürür.

¹² Vatan Gazetesi kurucusu ve yazarı olan Ahmet Emin Yalman (1888-1975) Demokrat Parti'nin ilk yıllarında DP yanlısı bir yayın politikasına sahiptir. Ancak sonraki yıllarda DP'yi eleştiren yazılar yazmaya başlamış, bu nedenle 1959 yılında 15 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. 27 Mayıs Darbesi'nden sonra serbest bırakılmış hatta ABD'deki California ve Georgia Üniversitelerinden Great Courage Award (Büyük Cesaret) ödülü almıştır. 22 Kasım 1952 tarihinde, Malatya'da henüz lise öğrencisi olan Hüseyin Üzmez tarafından silahlı saldırı sonucunda ağır yaralanmıştır. Üzmez, suikasttan sonra teslim olmuş ve 10 yıl hapis yatmıştır. Suikast sonrasında Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Üzmez ile görüşmüş ve bu görüşmeyi gazetesinde yayınlamıştır. Bu olay üzerine azmettirici olarak Necip Fazıl Kısakürek de tutuklanmış ve bir süre ceza evinde kalmıştır. Hatta Necip Fazıl'ın meşhur "Shakespeare Savunması" da bu suçlamalar üzerine yapılmıştır.

27 Mayıs'ta gerçekleşen Askeri Darbe sonrasında Başbakan Adnan Menderes, Dış İşleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam edilmesine öfke duyan Topçu Adalet Parti'nin kurucuları arasında yer alarak aktif siyasete katılmaya karar vermiştir. 1961 yılında gerçekleşen genel seçimlerde, Adalet Partisi tarafından Konya ilinden aday gösterilen Topçu, parlamenter olarak seçilememiş bunun üzerine teorik çalışmalarına geri dönmüştür (Öğün, 1992:52).

Nurettin Topçu "Ruhçu, Milliyetçi Anadolu Sosyalizmi" fikri ve söylemi sebebiyle, muhtevasına bakılmaksızın, sık sık eleştiri konusu edilmiştir. Milliyetçiler Derneği'nin 1963 yılında gerçekleşen kongresi Topçu ve arkadaşlarını dışarıda bırakmıştır. Bunun üzerine, o güne kadar aralıklarla çıkarılan "Hareket Dergisi" ayrı bir düşünce kuruluşuna dönüşecektir. 1966 yılından itibaren düzenli aralıklarla yayınlanacak olan dergi, Türk İslam siyasi düşüncesinin önemli bir cüzü olarak uzun yıllar adından söz ettirecektir (Şenol, 2010:166-167).

Hareket Dergisi'nin, aralıklarla çıkmış olsa da, otuz yıldan fazla bir süre yayımlanmış olması ve otuzdan fazla kitap ve makale tarzında fikir yazılarıyla Nurettin Topçu Türk İslam düşüncesi alanında nadide bir üretkenliğin örneğidir. Şüphesiz bu üretkenlik hem kemiyet hem de keyfiyet anlamında bir manaya sahiptir. Topçu'nun yayımlanmış ve yayımlanmamış bütün çalışmaları Ezel Erverdi ve İsmail Kara tarafından tekrar yayıma hazırlanmıştır. Bu eşsiz çalışma neticesinde, yirmi bir kitaplık bir külliyat Dergâh Yayınları arasında basılarak okuyucuya sunulmuştur (Şenol, 2010:179).

Nurettin Topçu dinden felsefeye, tarihten sosyolojiye ve edebiyata kadar muhtelif alanlarda kayda değer eserler vererek Türk İslam düşünce tarihinin önemli şahsiyetleri arasında yerini almıştır. Topçu'nun düşünce eserleri; "Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü", "Mehmet Akif 20. Ölüm Yıldönümü", "Türkiye'nin Maarif Davası", "Komünizm Karşısında Yeni Nizam", "Ahlâk Nizamı", "Yarınki Türkiye", "Büyük Fetih", "Var Olmak", "Varoluş Felsefesi-Egzistansiyalizm", "Bergson", "İradenin Davası", "İslâm ve İnsan", "Devlet ve Demokrasi", "Kültür ve Medeniyet", "Mehmed Akif", "Mevlâna ve Tasavvuf", "Milliyetçiliğimizin Esasları", "İsyân Ahlâkı", "Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi", "Millet Mistikleri", "Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aramızda" şeklindedir. Bu eserlere ek olarak "Sosyoloji", "Psikoloji", "Felsefe", "Mantık", "Ahlâk" (Orta 3 öğrencileri için, Emin Işık'la birlikte), "Ahlâk" (Lise 1 ve Lise 2 öğrencileri için), "Din Psikolojisi Bahisleri" adlarıyla ders kitapları çıkarmıştır. Ayrıca "Taşralı", "Reha", (roman), "Broşürler: İnkılap-İrtica", "Çanakkale", "Din ile Kinin Mücadelesi", "Son Hadiseler ve Biz", "Şehit" isimli edebi eserlere imza atmıştır (Kara, 2009:13-21).

Nurettin Topçu "Hareket", "Komünizme Karşı Mücadele", "Düşünen Adam", "Türk Yurdu", "Şule", "Bizim Türkiye", "Büyük Doğu", "Sebîl-ü-erreşâd", "Bilgi", "Savaş", "Tek Yol", "Yaprak", "İstanbul Sanat ve Edebiyat", "Türk Düşüncesi", "İslam", "Fetih", "Gurbet", "Forum", "Hilal", "Düşünen Adam", "Asrın Dini Müslümanlık", "Şule", "Çağrı", "Tohum", "Yeni İstanbul", "Yağmur", "İslam Medeniyeti" isimli dergilerde çeşitli sayılarda makaleleri yayımlanmıştır. Ayrıca dönemin gazetelerinden "Hür Adam", "Son Saat", "Akşam", "Yeni İstanbul", "Yeni İstiklâl", "Son Havadis",

“Hürsöz”, “Havadis”, “Büyük Gazete”, “Yeşil Nur”, isimli gazetelerde de çeşitli makaleleri yer almıştır (Şenol, 2010:179), (Kara, 2009:13-21). Nurettin Topçu’nun derin bir felsefi birikime sahip olmasına rağmen düşüncelerini kaleme dökerken, söz sanatlarıyla uğraşmadan son derece akıcı ve anlaşılır bir dil kullandığı görülmektedir.

2. Kültür ve Medeniyet Üzerine

Sosyal bilimlerle ilgili her kavram gibi kültür kavramını da dar bir kalıba, kısır bir sözlük tanımına sığdırmak mümkün değildir. Ancak “bir toplumun tarihsel süreç boyunca ortaya koyduğu maddi ve manevi unsurların tamamı” şeklinde ucu açık bir tanımlamayla başlamak yerinde olacaktır. Tarih, sanat, din, dil, ahlak, gelenek, yaşam tarzı... gibi uzayıp giden bir dizi olgunun birleşiminden oluşan devasa bir alan olarak da tanımlanabilir. Medeniyet kavramı ise daha çok “şehirleşme” bağlamında değerlendirilerek “uygarlık”, “ilerleme”, “modernleşme”, “batılılaşma” gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca medeniyet olgusunun, Osmanlı modernleşmesiyle birlikte Osmanlı’da ve Cumhuriyet döneminde işlenmeye başladığını böylece akademik literatüre dâhil edildiğini anımsamakta fayda vardır.

Kültür kelimesi, Latince tarım anlamına gelen “cultura” kökünden türetilmiştir. Kültür kavramı bir toplumun algılayış ve düşünüş birliğini sağlayan değerlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Konuşma dilinde çoğu kez daha anlaşılır olması hasebiyle “bilgi” anlamında da kullanılan kültür kavramının felsefi karşılığı biraz daha karmaşıktır. Bu alanda, sahip olunan bilginin kökenine inmek ve orada insanın kendi üretimiyle değiştirerek yeniden ve kendisine göre yaptığı yepyeni anlamı bulmak gerekecektir. Dolayısıyla bu anlamıyla kültür, “insanoğlunun belli bir amaca yönelik meydana getirdiği üretimin tümü” olarak tanımlamak gerekecektir. Zira insan doğayı üretirken kendi kendisini de yeniden üretecektir. Kültür bütün bu üretimin toplamıdır. İnsan doğanın karşısında yeni ve insansal bir doğa var edecektir çünkü insan Topçu’nun ifadesiyle “hareket” ile doğayı değiştirebilen ve böylece tarihsel süreç içerisinde kendi kültürünü meydana getiren toplumsal bir varlıktır (Cevizci, 1996:258).

Medeniyet kavramı, Arapça’da “şehir” anlamına gelen “medine” isminden türetilmiştir. “Medeni” ve “medini” kelimeleri ise “şehre mensup olan kişi, şehirli” anlamına gelmektedir. Daha sonraları “şehirli veya medenî hayat yaşamak” anlamında kullanılmıştır. Medeniyet kavramının Batı dillerindeki karşılığı ise “civilisation” kavramı ise Latince’de “şehirli” anlamına gelen “civilis” kelimesinden türetilmiştir. “Civilisation” teriminin modern Batı düşüncesindeki anlamı karşılamak üzere Osmanlı Türkçesi’nde “medeniyet” kelimesi kullanılmıştır. Ancak Arapça’da “hadare” kavramı daha yaygın olarak kullanılmıştır (Baykan, 1988:40). Esasen “hadare” veya “hadari” kavramları mevzubahis olunca İbn Haldun’a referansta bulunmak akademik namusun gereği sayılmalıdır. Aynı sorumluluk kültür ve medeniyet kavramları için de geçerlidir. Zira sosyolojinin kurucu babası ve tarih felsefecisi olarak addedilmesi gereken İbn Haldun “umran ilmi” çatısı altında kültür ve medeniyet olgularını irdeleyen ilk filozof olmuştur (İbn Haldun, 2013:112). Meriç’e göre İbn Haldun, hem medeniyet tarihinin hem de sosyolojinin kurucusudur. Çünkü sosyal

bilimlerin dayandığı temel prensiplerden birçoğunu ilk defa ifade etmiş ve uygulamıştır (Meriç, 1996: 149). Mukaddime’de ayrıntılı bir şekilde açıklanan “asabiyet”, “bedevi umran” ve “hadari umran” kavramlarının mahiyeti iki yüz yıldır üzerinde tartışılan kültür-medeniyet ikilemine önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Buna karşın, kültür ve medeniyet ayırımına dayalı çalışmalara bakıldığında, çoğu kez, Gökalp’in hars-medeniyet ayırımının başlangıç noktası olarak alındığı görülmektedir. Sonuç olarak farklı düşünürler tarafından farklı açılardan yaklaşmış olsa da medeniyet kavramı genel olarak “şehir yaşam biçiminin entelektüel, siyasal, teknik, kurumsal, sosyal ve ekonomik alanlarda sağladığı birikim, ilerleme ve fırsatlar” olarak ifade edilebilir.

Osmanlı modernleşme sürecinden günümüze, kültür ve medeniyet kavramlarının hem ayrı ayrı tanımlanması anlamında hem de iki kavramın birbiriyle ilişkilerini açıklama anlamında muhtelif bakış açıları söz konusu olmuştur. Nurettin Topçu’nun kültür ve medeniyet anlayışına geçmeden önce bu alanda yapılan değerlendirmelerden kısaca bahsetmek gerekmektedir.

İbn Haldun’u “herhangi bir zamanda herhangi bir zihin tarafından yaratılmış en büyük tarih felsefesinin sahibi” olarak tanımlayan Toynbee, medeniyet kavramını, İbn Haldun’un “bedevi umran” ve “hadari umran” tanımlamalarını anımsatacak şekilde açıklamaktadır. Ona göre medeniyet, yaratıcı bir azınlık ve bu azınlıkla ilişki içinde olan çevrenin eseridir. Yaratıcı azınlığın çevrenin istediği cevapları üretebildiği sürece yaşar ve medeniyet varlığını sürdürür. Yaratıcı azınlık kendini tayin edemediği ve biçimlendiremediğinde ise medeniyetin yıkılması kaçınılmazdır. Bu kaçınılmaz son tasavvuru İbn Haldun’un organizmacı medeniyet anlayışıyla benzerlik göstermektedir (Toynbee, 1991: 51), (İbn Haldun, 2013:112-116).

Kültür’den ziyade uygarlık¹³ kavramını çalışmalarının merkezine alan Norbert Elias’a göre uygarlık davranış biçimleri, teknik gelişmişlik düzeyi, bilimsel bilgi düzeyi, dinsel düşünceler ve gelenekler gibi bir dizi olguyu kapsamaktadır. Elias’a göre uygarlık kavramı, Batılı toplumların kendilerinden önceki toplumlardan veya kendileriyle aynı çağda yaşamalarına rağmen daha ‘ilkel’ yaşam koşullarına sahip olan toplumlarla aralarındaki farkı karşılamak amacıyla kullanılmıştır. Böylece uygarlık kavramı Batılı lehine bir övünç kaynağı olarak üst perdeden dillendirilmektedir (Elias, 2000:73-74).

E. B. Taylor’un oldukça fazla referans gösterilen, kültür ve uygarlık kavramlarını bir bütün olarak kapsayan ünlü tanımı şu şekildedir: “Bir toplum üyesi olarak insanın edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, töre ve tüm diğer yetenek ve alışkanlıklardır.” Bu tanım tam anlamıyla bir sosyal antropolojiye denk düşmektedir. Taylor’un kültür tanımı aynı şekilde Duverger tarafından da kabul edilmiştir. Duverger’e göre kültür veya medeniyet maddi-manevi şeklinde bir ayırımı tabii tutulamaz (Duverger, 1995:85).

¹³ Norbert Elias’ın Almanca kaleme aldığı “Über den Prozeß der Zivilisation” orijinal isimli eserinin çevirisi “Uygarlık Süreci” olarak yapılmıştır. “zivilisation” kavramının çevirisi daha çok “medeniyet” şeklinde yapılmış olsa da bazen “uygarlık” kavramıyla da karşılık bulmuştur.

Şerif Mardin kültür kavramını, “bir toplumdaki anlamlı simgeler bütünü” olarak tanımlamaktadır. Mardin’e göre kültür, simge dağarcığı aracılığıyla toplumdan insana ve kuşaktan kuşağa geçen bu simgesel mekanizmalar bütünüdür. Medeniyet kavramsallaştırmasını ise; Tanzimat döneminden başlayıp cumhuriyetle birlikte yoğunluk kazanan modernleşme politikalarına göndermede bulunarak, “mahalli örf ve adetlerin tıraş edilmesi, farklılıklarının ortadan kaldırılması pahasına ağır basan bir uyum arayışı...” olarak tanımlamaktadır (Mardin, 1993:100-101).

Kültür (hars) ve medeniyet kavramlarının farklı anlamlar ihtiva ettiğini iddia eden Ziya Gökalp’e göre Batı’nın kültürünü dışarıda bırakıp, teknolojisini ve bilimini ithal etmek mümkündür. Zira medeniyet milletlerarası, hars ise millidir. Hars, bir milletin din, ahlâk, hukuk, dil, akıl, estetik, ekonomi ve teknikle alakalı alanları kapsamaktadır. Medeniyet ise; aynı gelişmişlik düzeyine sahip birden fazla milletin toplumsal hayatlarının ortak bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ancak hars ve medeniyet tamamen birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Her iki kavram da dil, din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, iktisat ve teknikle ilgili gelişmelerle alakalıdır (Gökalp, 1995:11-19). Gökalp’in “*Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Batı medeniyetindenim*” beyanından anlaşılacağı üzere medeniyet ithali mümkün ve zaruri bir yöntem olmalıdır. Ziya Gökalp’in bu çözümlemesi takip eden yıllarda aynı şekilde kabul edildiği gibi çeşitli eleştirilere de konu olmuştur. Ziya Gökalp’in genç cumhuriyetin ülküsüne uygun olarak tasarladığı teorisi takipçisi olan ve onun teorisine uygun olarak kültür ve medeniyet kavramlarını tanımlayan Mümtaz Turhan ve Erol Güngör gibi isimler tarafından bile olduğu gibi kabul edilmemiş bazı tamamlamalara hatta yer yer eleştirilere tabii tutulmuştur. Esasen sosyolojik açıdan kültür ve medeniyet kavramlarının birbirinden tamamen bağımsız iki olgu gibi ele alınmasının mümkün olmadığı, farklı düşünürler tarafından defaatle vurgulanmıştır. Nurettin Topçu da Gökalp’in bu anlamda sosyolojik bir hataya düştüğüne işaret etmiştir. Topçu’ya göre Batının ilmi alınırken kaçınılmaz olarak ahlakı da alınacaktır. Zira ilim ve ahlak, aynı paradigmanın ürünü olarak aynı kökten türemiştir (Topçu, 2010:29-32).

Kültür ve medeniyet kavramlarına farklı anlamlar yükleyen Sezai Karakoç’a göre de kültür ve medeniyet birbirinden ayrı olarak değerlendirilmelidir. Ona göre, “*medeniyet, ruhumuzla, aklımızla, kalbimizle ilgili bir evrensel gerçekleşştir, bir tarihi oluş ve değişimdir*” (Karakoç, 1987:9). Medeniyeti daha geniş bir alana tekabül edecek şekilde ele alan Karakoç, kültürün medeniyeti değil, medeniyetin kültürü içerdiğini belirtmektedir. Medeniyet, insanın sadece fiziki ihtiyaçlarına cevap veren bir sistem değil, aynı zamanda manevi, ahlaki, metafizik ve kültürel isteklerini de karşılama amacını taşıyan oldukça kapsamlı bir olgudur (Karakoç, 1986:7).

Kültür ve medeniyet kavramları arasındaki ilişkiye dair, genel olarak üç farklı bakış açının olduğu söylenebilir. Bunlar; “kültür ve medeniyet kavramlarının birbirinden farklı olmadığı”, “kültürün medeniyetten daha geniş bir alana sahip olduğu dolayısıyla medeniyeti de kapsadığı” ve “medeniyetin kültürü içeren bir çatı kavram olduğu” şeklindedir. Bu üç farklı bakış açısının da uzlaştığı temel nokta ise; kültür ve uygarlık kavramlarının doğru okunmasının, toplumun bugünü

ve geleceği için hayati derecede önemli olduğu yönündedir. Tam da bu noktada, hayatı boyunca “Anadolu çocuğu” lehine milli kültürü yeniden tesis etmenin mücadelesini veren Nurettin Topçu güzide bir şahsiyet olarak belirmektedir.

3. Nurettin Topçu'nun Kültür ve Medeniyet Anlayışı

“Ben Seni Uzaklarda ararken sen kendi evimde idin!”¹⁴

“Batı medeniyetinin, Doğu'nun öz kaynaklarıyla inşa edilen yağma bir uygarlık olduğu” eleştirisi farklı şekillerde dile getirilmiş olsa da, Türk İslam siyasi düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Esasen Nurettin Topçu da aynı minval üzerine çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak onun yaptığı eleştiriler, popülist veya taassupçu bir tavırdan uzak felsefi bir derinliğe sahiptir. Nurettin Topçu kitap ve makalelerinde Gökalp'in “medeniyet” olarak tasvir ettiği, ulaşılması gereken yüksek seviyeyi “teknik” kavramı ile eleştirel bir şekilde ele alır. Ona göre, Avrupa'daki teknik ilerleyiş, insanları ve toplumları “makinalaşmaya” doğru götürmektedir bunun için de mutlaka önlenmesi gerekmektedir. Topçu, bilimin asıl amacını “hakikati tanıtmak” olarak tanımlamaktadır. Teknik ise; bilimlerin tatbikatından ibarettir. Dolayısıyla teknik bir amaç değil, sadece bir sonuçtur. Topçu'ya göre, Batı medeniyeti teknik noktasında gerçekten de bir başarı hikâyesine sahiptir. Ancak bu teknolojik ilerlemenin arka planında sömürgecilik faaliyetleri vardır. Batılı kâşif, misyoner kılığında gittiği Asya ve Afrika'nın zengin topraklarından getirdiği hammadde sayesinde Avrupa'da teknik gelişme gerçekleşmiştir¹⁵. Avrupa medeniyeti (teknîği) dünyayı hızla makinalaşmaya götürmekte ve sadece bilimi değil, insanı da köklerinden, özünden koparmaktadır. Nurettin Topçu'ya göre, toplumu ve insanı bekleyen makinalaşma tehlikesini önlemenin tek yolu kültür bilincine sahip olmaktır. Kültür ise; milletin bütün fertlerinin sahip olduğu hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer hükümleridir. Bu değer hükümleri bilim, felsefe, sanat ve din tarafından yaşatılmaktadır. Her millet, bu unsurları kendi yetenek, ruh ve iradesiyle yoğurarak karakterini oluşturmuştur. Böylece

¹⁴ Topçu, gerek muhtelif makalelerinde gerekse “var olmak düşünmek ve hareket etmektir” diyerek başladığı kıymetli düşünceler ve duyuşlar ile bezenmiş olan “Var Olmak” isimli eserlerinde “özüne dönmeyi” salık verir ancak bu ve benzer vurguları özcü-ırkçı bir perspektifle değil, kültürel bir temelle açıklar. Ona göre, “*bizi yaşatacak olan kuvvetleri kâh Paris'te kâh Turan'da aramaktan birkaç nesil yorgun düştü. Artık kendi içimizde aramanın sırası gelmiştir.*”

¹⁵ Belçikalı ünlü tarihçi Henri Pirenne, Ortaçağ kentinin ve burjuvazinin tarihsel izlerini sürerken, ortaya attığı tez bu düşünceyle uyumludur. Pirenne'ye göre, İslam ordularının güç kazanarak Akdeniz ticaretine hâkim olmasıyla birlikte, Avrupa kentleri yoksullukla karşı karşıya kalmış, kendi kabuğuna çekilmiştir ve zaruri olarak üretime-kendi kendine yetmeye alışmıştır. İslam ordularının yenilgisi üzerine, Avrupalı korsanların uluslararası sulara inmesi ve dışarıdan çeşitli hammaddeleri-zenginlikleri Avrupa'ya taşınmasıyla Batı medeniyetinin temelleri atılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Henri Pirenne, “Ortaçağ Kentleri”. Aynı minval üzere, Korkut Tuna'da, Batının, özellikle de Batı şehrinin, Yunan ve Roma dönemlerinden beri, kendi dışındaki zenginliklere bağlı kaldığını belirtmiştir. Batı, kendi dışındaki zenginlikleri denetleyebildiği ve bu zenginliklere el koyabildiği ölçüde gelişmiştir. Bu fırsatlara sahip olmadığı zamanlarda ise bir karşı kentleşmeyle yüz yüze kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Korkut Tuna, “Toplumu Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri”.

kültür, onu yaratan milletin öz malı olarak şekillenmektedir. Esasen milletlerin ruhu da tarihlerinin derinliğinde aranmalıdır (Topçu, 2004:13-16).

Topçu'ya göre din, felsefe, mimari, güzel sanatlar gibi birçok unsur, kültürün kapsamındadır. Özellikle din olgusu herhangi bir milletin tekelinde olmamakla birlikte milli kültürün esaslı bir kısmını, kaynağını oluşturmaktadır. Topçu'nun bu konuda kendi ifadesi şu şekildedir: *“Büyük dinler, milletlerin kuruluşundan önce var olarak, bu kuruluşu hazırladılar. Milletlere ruhun temel yapısında bulunan ahlâk ve inanışları, ideallerinin kaynağını verdiler. Bugün Fransız ve İtalyan milletlerini Katolik inancından, Türk milletini Müslümanlıktan ayırmak imkânsızdır. Bu sun'î ve zoraki bir tasavvur olur. Denemelerin muvaffakiyetsizliği de, meydandadır. Çünkü İslâm, yalnız secde halinde değil, secdeye eğilen başımızdadır. Yalnız camide değil, ezan sesleriyle dolan evlerimizdedir. Yalnız Kur'an da değil, onunla nurlanan yüzlerimizdedir. Onu imhaya çalışanlar, bilmelidirler ki bu ev yıkılmaz, bu baş koparılmaz, bu yüz yüzlerimizden çalınmaz”* (Topçu, 2004: 18). Bu satırlar, Topçu'nun din unsuruna ne derece önem verdiğini, aynı zamanda yaratılmaya çalışılan seküler yapay kültürün kofluğunu ve Anadolu'da bu politikaların tutmayacağını öngörüsünü barındırmaktadır. Dolayısıyla din, kültürün sıradan bir unsuru değil, kültür ve milletin en temel kaynağı olarak ifade edilmektedir (Topçu, 2010: 209).

Nurettin Topçu, medeniyet kavramını “teknolojik düzey” olarak açıklanmaktadır. Kültür, ahlaki değerlere tekabül ederken, medeniyet maddi olguların tezahürü olarak beliren bir sonuçtan ibarettir. Teknoloji olarak beliren bu sonuç bilimsel çalışmalar neticesinde elde edilen zaruri bir haldir. Bu noktada, teknolojiyi yani medeniyeti oluşturan bilimdir. Bilim ise kültürel unsurlardan sadece biridir. Dolayısıyla medeniyet, kültürün doğurduğu bir olgu olarak tanımlanmalıdır. Topçu'ya göre esas problem bu noktadan sonra belirlemektedir. Zira bir sonuç olan medeniyet bir amaç haline gelmektedir (Topçu, 1978:71). Örneğin; Nurettin Topçu, bazı çevrelerin “Japon mucizesi” olarak yere göğe sığdıramadıkları değişimi, “medeniyet maymunluğuna varan bir taklitçilik” olarak tanımlamaktadır. “ Medeniyetin ithal edilmesi; milletin tarihi ile olan köprüsünü yıktığı gibi geleceğini de yabancı olduğu gizli bir ele, eşyanın-teknolojinin hükümranlığına teslim etmektir. O halde bu yanılgıya son vererek, Batının tekniğinin-medeniyetinin parayla satın alınıp, kültürünün dışarıda bırakılacağına dair yanılgıya son vermek gerekmektedir. Topçu, bu medeniyet buhranının çözümünü, “Anadoluculuk” olarak kavramsallaştırdığı harekette bulur. Bu kavramın içinde, İslam ahlakıyla yoğrulan bin yıllık bir birikim mevcuttur (Topçu, 2004:11-12).

Nurettin Topçu'nun medeniyet kavramını, salt “teknik” veya “teknoloji” kavramlarının dışında daha geniş bir perspektifle ele aldığı da görülmektedir. “Yarıncı Türkiye” eserinde “Zorba-Esir Medeniyetleri” isimli makalesi bu bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Daha önce, Hareket Dergisi'nde (Mayıs- 1939) yayımlanan makalede medeniyet kavramıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Yeryüzünde medeniyetler yaratan kuvvet, her devirde yeni değerlere duyulan sürükleyici aşklar olmuştur. Tabiat veya cemiyet içinde kendiliğinden doğan şartlar, sade zorlayıcı kuvvetler hiçbir yerde bir medeniyet yaratmadı. Medeniyet doğması demek, bir insan kalabalığı içinde, yeni ruhi değerlerin doğması ve fertlerle zümrelerin bu değerlerin arkasından hür iradeleriyle*

zorlanmaksızın koşmaları demektir. Bu aşkı öldüren zorbalıkların harekete geçirdiği kuvvetler, yani ruhi esaretler doğunca medeniyetler söner, çöker ve yerini zulümle yıkımlara bırakır...” Devam eden satırlarda Nurettin Topçu, medeniyet yaratan esas unsurları “soy, dil ve din birliği” olarak sıraladıktan sonra, bu birliklerin yapısının hala ayakta duran bir dilek birliği ile yaşamasının medeniyeti doğurduğunu belirtmiş, Çin medeniyetini, bu duruma örnek olarak göstermiştir. Ayrıca Hint, Mısır, Yunan, Roma, İslam, Avrupa medeniyeti kavramları, arka planlarındaki devindirici güçleri ile birlikte açıklanmıştır (Topçu, 2010:209-211). Aynı minval üzere, “*Medeniyet bir cemiyetin kültür hayatını da içine alır*” (Topçu, 2006:11) değerlendirmesi Topçu’nun kültür ve medeniyet arasındaki ilişkiyi açıklarken, statik bir hat üzerinde ilerlemediği görülmektedir. Buradan hareketle Topçu’nun medeniyet kavramına iki farklı anlam yüklediği sonucuna ulaşılabilir. Birincisi; kültürün bileşenlerinden bilimin sonucu olarak tezahür eden “teknik” veya “teknolojik” olarak yapılan tanımdır. İkinci tanım ise; kültürü kapsayan daha geniş bir anlama tekabül etmektedir. Ancak Topçu, her iki durumda da, kelime oyunlarına, dolaylı anlatımlara sapsadan, meramını net bir şekilde okuyucularına ulaştırmaktadır. Medeniyet kavramının bu farklı kullanımın esas sebebinin de bu olduğu düşünülebilir.

Sonuç

Nurettin Topçu, modern ulus devletin gelenekten kopmuş, ruhu-sezgiyi iskalayan pragmatist tutumuna olan mesafesi nedeniyle, devletliler nezdinde “istenmeyen adam” ilan edilmiştir. Bu tepki, muktedirler açısından, anlaşılabilir bir durumdur. Zira bu tepki, Topçu’nun hareket felsefesi temelinde, bir özne olarak tasvir edilen Anadolu köylüsüyle iktidarı paylaşmak istemeyen “Rumeli seçkinlerinin” oligarşinin sancısıdır. Topçu’ya göre devlet, bireyin “hareketinin” sınırlarına saygılı, müdahaleci olmayan bir yönetim anlayışına sahip olmalıdır. Topçu’nun, felsefi derinliğiyle bağdaşmayacak şekilde soy birliğine vurgu yapan bazı söylemlerini şerh düşmek kaydıyla “Turancı” cenahla da yıldızları barışık değildir. Çünkü o, “Anadolucu” bir çizgi izlemiştir ve Anadolucular için önemli olan ırk unsurundan ziyade, ekonomik ve coğrafi şartlardır. Onun için “büyük vatan Anadolu toprağıdır”. Topçu’nun, sosyalizmin tahakküm yaratan bir yönetim biçimi olduğunu belirtmesine ve “ferdiyetçi” bir tutuma sahip olmasına rağmen, “sosyalist” hatta “Marksçı” damgası yemesi de düşündürücüdür. Ona göre, “Müslüman Anadolu Sosyalizmi”, İslam’ın ruh ve ahlakına sahip Anadolu insanının ferdi menfaat ve ihtiraslarını aşarak, ilahi bir düstur ve sağlam iradesinin disiplini altında, millet selameti yolunda, toplulukla beraber seferber olmaktır. Bu, ekonomizme indirgenen bir paradigmanın egemen olduğu, modern teknolojilerin kullanılmasıyla makineleşmiş kitle insanına hükmeden komünist sosyalizmden tamamen farklı bir felsefi zemindir. Ayrıca Marksist literatürde basit bir üst yapı unsuru olarak sayılan “din” olgusu Topçu’nun teorisinin merkezinde yer almaktadır. Ancak Topçu, softa bir şeriat yanlısı, fanatik bir dindar tavrına sahip değildir. O, felsefesiz bir din öğretiminin acı neticelere gebe olduğunu defaatle belirtmiş bir filozoftur.

Nurettin Topçu'nun kültür ve medeniyet anlayışı, kapitalizmin reddi temeline dayanmaktadır. Onun, anti-kapitalist ve devamında sermayedar olan Yahudi'ye düşman tavrı yazılarında oldukça belirgindir. İslam'ın mistik temelli, barışçıl anlayışıyla bağdaşmayan bu söylemin arkasında, kendi öz yurdunda mülteci olan Anadolu çocuğunun isyanı, çığılığı vardır. Topçu'ya göre, milli kültür ile üretim araçları arasında bir denge gözetilmeli, çatışma olmamalıdır. Dolayısıyla Müslümanca yaşayışı mümkün kılacak biricik hayat tarzı, kır hayatıdır. Modernleşen şehrin, soğuk ve ruhsuz yapılarında, yığınlar halinde yaşayan bir kitle insanı olmak yerine, köycü toplumda özgür bir birey olmak gerekmektedir. Ona göre, Kırsal yaşamı destekleyen milli politikalar Türk insanını daha mutlu kılacaktır.

Yeni bir kültür ve medeniyet anlayışının toplumda kabul görmesi, her şeyden evvel bir teorinin-felsefenin varlığını gerektirir. Nurettin Topçu popülist bir söylemden ziyade felsefi bir zemin hazırlamak için düşünsel bir "hareket"e geçmiştir. Ona göre, kölelikten kurtulan ahlak sahibi insan; düşünmekten korkmayan, farklı düşüncelerden nefret etmeyen ve karşısındakinin fikir serbestisinden yana olandır. Esasen "Anadolu Rönesansı"nın başlangıcı da bu zeminde yeşerecektir. Son söz olarak belirtmek gerekir ki; Nurettin Topçu, bugün Türkiye'de egemen olan kültürel hegemonyanın mimarlarından birisidir. Zira ona göre, devlet din, gelenek ve tarih ile barışmak, Anadolu çocuğu ile kucaklaşmak zorundadır.

Kaynakça

- Akıncı, Mehmet, (2016), "Türk Siyasal Düşüncesinin İnşasında Kutadgu Bilig'in Yeri: Kutadgu Bilig'de iktidar, Siyaset ve Toplum", Türk İslam Siyasi Düşüncesi, (Editörler: Mehmet Akıncı, Gökçe Nur Şafak), Eğitimci Kamu Çalışanları Sendikası Yayınları: Ankara, s.(113-139).
- Arıkan, Zeki, "Eğin Kasabasının Tarihsel Gelişimi", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1268/14597.pdf>, (E.T.: 05.08.2017).
- Cevizci, Ahmet, (1996), Felsefe Sözlüğü, Ekin Yayınları: İstanbul.
- Gökalp, Ziya, (1995), Hars ve Medeniyet, Toker Yayınları: İstanbul.
- Dural, Baral, (2005), Başkaldırı ve Uyum Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu, Birharf Yayıncılık: İstanbul.
- Duverger, Maurice, (1995), Siyaset Sosyolojisi, (Çev. Şirin Tekeli), Varlık Yayınları: İstanbul.
- İbn Haldun, (2013), Mukaddime 1. (Çev: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- İbn Haldun, (2013), Mukaddime 2. (Çev: Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Kara, İsmail, (2009), "Nurettin Topçu'nun Hayatı", Anma ve Armağan Kitaplar Dizisi 16 Nurettin Topçu, (Editör: İsmail Kara), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: Ankara, s.(13-21).
- Karakoç, Sezai, (1986), Düşünceler I, Diriliş Yayınları: İstanbul.
- Karakoç, Sezai, (1987), İnsanlığın Dirilişi, Diriliş Yayınları: İstanbul.
- Kök, Mustafa, (2015), "Yeni Bir Medeniyet Teorisi Işığında Nurettin Topçu'da Kültür, Medeniyet ve Batılılaşma Meselesi", Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi 2015-Kış Özel Sayısı, s. (15-43).
- Massignon, Louis, (2006), Hallâcı Mansur'un Çilesi: İslam'ın Mistik Çilesi, (Çeviren: İsmet Birkan), Ardıç Yayınları.
- Mardin, Şerif, (1993), İdeoloji, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Meriç, Cemil, (1996), Umrandan Uygurluğa, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Meriç, Cemil, (2011), Bu Ülke, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Öğün, Süleyman Seyfi, (1992), Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu, Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Özel, İsmet, (2012), Üç Mesele, TİYO: İstanbul.
- Pirrenne, Henri, (2014), Ortaçağ Kentleri, (Ş. Karadeniz, Çev.), İletişim Yayınları: İstanbul.

- Sezer, Baykan, (1988), Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Sümer Kitapevi Yayınları: İstanbul.
- Şenol, Mahmut, (2010), Ortega Felsefesi ve Nurettin Topçu Düşüncesi, Keşfını Bekleyen İnsan, Kadim Yayınları: Ankara.
- Şeker, M. Fatih, (2016), Türk Dikkati, Dergâh Yayınları: İstanbul.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Nurettin Topçu, (Editör: İsmail Kara), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2009.
- Tahir, Kemal, (1992), Notlar Batılılaşma, Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Toğan, Zeki Velidi, (1981), “Umumi Türk Tarihine Giriş”, İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2004), Kültür ve Medeniyet, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2016), Var Olmak, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2012), İsyah Ahlakı, (Çev: Mustafa Kök, Musa Doğan), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2006), Sosyoloji, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2010), Yarınki Türkiye, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2011), Felsefe, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2010), Ahlak, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2012), İradenin Davası Devlet ve Demokrasi, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2008), İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Topçu, Nurettin, (2015), Büyük Fetih, (Hazırlayanlar: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları: İstanbul.
- Toynbee, Arnold, (1991), Medeniyet Yargılanıyor, (Çev. Ufuk Uyan), Ağaç Yayınları: İstanbul.
- Tuna, Korkut, (2013), Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri, İz Yayıncılık: İstanbul